

BUDAPESTI ORVOSI ÚJSÁG
TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI.
KÜLÖNLENYOMAT.

1916. BUDAPESTI ORVOSI ÚJSÁG 4-9. SZÁM.

IRÁNYESZMÉK
A MAGYAR NÉPESEDÉSI
POLITIKÁHOZ.

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

SZANA SÁNDOR D^r

BUDAPEST,
A PESTI LLOYD-TÁRSULAT NYOMDÁJA.
1916.

Irányeszmék a magyar népesedési politikához.

Összeállította: *Szana Sándor* dr.

Az állami gyermekmenhelyek igazgató-főorvosainak 1914. április havában Nagyváradon tartott ülésén előterjesztett referáló előadásomnak a második része ezen eszmegyűjtemény. Utalok arra, hogy a címben az „összeállítottam” kifejezést használom s nem azt a kifejezést: „írtam.”

Az az idő ugyanis elmúlt, hogy a gyermekvédelem terén „eszméket” kellene felvetni, új tanácsokkal kellene jönni. Különb-
ben alig is lehet már. A gyermekvédelem, a gyermekkor social-
hygienéje ma oly óriási gyakorlattal bír, oly óriási irodalom fog-
lalkozik a gyakorlat minden egyes részével, hogy alig lehet
új eszméket felvetni, új tervekét kieszelni. Ma már a megtett
intézkedések, felállított intézmények, követett irányelvek eredmé-
nyéről kell beszámolni, az eredményekből, tapasztalatokból tanulságo-
kat, következtetéseket kell levonni,

A socialhygiene terén ma már nem „eszmék” kellene-
nek, hanem tettek. E gyűjteménynek is csak az a célja, hogy némileg
viszonyainkhoz alkalmazkodva összefoglalja a napjainkba még sür-
gősebbé vált teendőket.

Egyéni nagy gyakorlat alapján szólok, az állami gyermek-
védelem módosításához.

Előadásomban csak „*gyermekvédelemről*” szóltam, bár a faj-
javítás elvét már erősen kidomborítottam. A háború új eszméket
vetett fel, melyek a „népesedési politika”, „néperőfejlesztés s
feljavítás” jelszavak alatt a német tudományos és hivatalos világban
már is erősen tért hódítottak.

Poroszországban egy ily törvénytervezet elkészültét már be-
jelentették. Bizonyos, hogy minden kormány, mely nemzete jövőjével
törődik a jövőben minden intézkedésénél, a népesedés politikai
szempontra is figyelemmé erős figyelemmel lesz.

Bosnyák kezdeményezésére, ki nálunk először hangoztatta
azt az elvet, hogy a gyermekvédelmet fajfejlesztéssé kell felemelni,
ezen tervezet keretébe belekapcsoltam a népjóléti ügyet a nép-
élelmezés és munkanélküliség és egyéb hasonló munkatereken
szükségessé vált teendőket, melyek mind kapcsolatosak a gyermek-

védelemmel, azt részben kiegészítik, részben eredményük által feleslegessé teszik s végeredményben a gyermekvédelem törekvések végcéljait, a faj szaporítását s fejlesztését biztosítják. Ezen kis munka címe tulajdonképpen tehát: **Irányeszmék gyűjteménye a magyar néperő fenntartását, gyarapítását és nemesítését, feljavítását szolgáló törvényhez.**

I. Rész.

A csecsemő- és gyermekhalandóság mérvének felismerése.

1. *A községek gyermekhalandóságának mérve.* Országos központi statisztikai hivatalunk kimagaslik európai társai között, így semmi nehézséget sem fog az okozni annak, hogy a már meglevő adatgyűjteményét még a következőkkel kiegészítse: Az országos központi statisztikai hivatal gyűjtse évente össze az ország minden egyes községének csecsemő- és gyermekhalandósági viszonyaira vonatkozó adatokat és dolgozza fel azokat, külön-külön csoportosítva a 0-1 éves, 1-2 éves, 2-7 éves gyermekeket. A 0-1 éves gyermekek közül külön-külön volnának taglalandók a házasságban született és a házasságban kívül szülőitekre vonatkozó adatok.

A statisztikai hivatal ezen adatgyűjteményben mutassa ki minden egyes községnél a születések számát s a természetes szaporodást. Mindezeket absolut számokban és 1000 lakosra illetve 100 szülésre vonatkoztatva.

Tüntesse ki, hogy évente úgy községenként mint törvényhatóságokként, hány gyermek lépett 1000 lakosra a második életévbe (*Szana*). Ez a szám ad arról felvilágosítást, hogy a szülési arányszám nagysága mily befolyást gyakorolt a csecsemőhalálzásra.

Ezen adatok alapján évente köztudomásra jutnak az ország veszélyeztetett községei.

A magándajkaságba elhelyezett gyermekek számáról semmit sem tudunk. Törvényes intézkedések daczára, ezek még a fővárosban sincsenek kellőképpen nyilvántartva. Ezért volna szükséges, hogy a legközelebbi népszámlálásnál a nem a saját szüleinél levő 10 éven aluli gyermek megszámláltassanak tekintettel arra, hogy tartásdíj mellett vannak-e elhelyezve vagy ingyentartásban.

2. *A veszélyeztetett községek.* Az 1875-iki közegészségügyi törvény 9-ik §-a már kötelességévé teszi a belügyministernek, hogy azon községekben: „melyekben a halandóság – járvány nem létében – a rendes arányt tetemesen felülmúlja s ennek elhárításáról az illető törvényhatóság sikerrel nem intézkednék: saját kiküldöttje által e körülmény okait kinyomozhatja és a szükséges intézkedések megtételét elrendeli.

A mennyiben pedig ezen intézkedésekből eredő költségek egészben az illető községekre vagy törvényhatóságra méltányosan

nem lennének róhatók: ezeknek az államkincstár által részben leendő viselése iránt a törvényhozó testületnek előterjesztést tesz.”

Ily értelemben mindezideig még egy belügyministerünk sem rendelkezett. Franciaországban az 1902. február 15-iki törvény, 9. §-a intézkedik ugyanígy.

A belügyi kormány fennálló törvényeink rendelkezéseit hajtáná végre, ha úgy intézkednék, hogy: Mindazon községekben, melyeknek csecsemő- és gyermekhalandósága az országos átlagon felül van, tartozzon a járásorvos a községi orvos bevonásával beható vizsgálatot tartani a halandóság okáról és a viszonyok javítását illetőleg javaslatot tenni. A vármegyei főorvos és az egészségügyi felügyelő tartoznak e jelentésekhez hozzászólni, ha a jelentést nem tehetik magukévá, végezzenek újabb kutatásokat, vizsgálatokat és azután tegyenek újabb javaslatokat. A vármegyei főorvos a javaslatokat belügyministerhez terjessze fel. A belügyminister a a gyermekvédelmi tanács (1. később) meghallgatása után intézkedik.

A honvédelmi minister évente értesítse a belügyministert arról, mely sorozóbizottság-járásokban volt az elért eredmény az országos átlagnál kisebb. A belügyminister ennek okainak kiderítésére szocialhygienikus vizsgálatot rendeljen el.

Azon községekben, hol 3 évig egymásután a csecsemő- és gyermekhalandóság az országos átlagot meghaladja, a belügyminister külön kiküldöttje által vizsgálatot indítson és intézkedéseiről és azok eredményéről az országgyűlésnek évente tegyen külön jelentést.

Kívánatos volna, hogy a belügyminister évente ötven 500 koronás díjat tűzzön ki azon közalkalmazásban levő orvosok számára, kik a működésük területének csecsemő- és gyermekhalandósága okairól a leggondosabb és legszakyszerűbb kutatásokat végeztek és tanulmányaikat a szakirodalomban közzölték.

3. *Gyermekvédelmi tanács.* Kívánatosnak bizonyult, hogy a belügyminister országos gyermekvédelmi tanácsot szervezzen a gyógypedagógiai tanács mintájára. Czélszerű volna, ha ezen tanács rendes tagjainak száma 20-ban állapíttatnék meg, tagjait a minister nevezze ki. A tanács tagjai kizárólag hivatásszerűen a gyermekvédelemmel s gyermektanulmányokkal foglalkozó férfiak s nők legyenek. A rendkívüli tagok száma ugyancsak 20-ban volna megállapítandó. A gyermekvédelmi tanács a belügyminister által eléje terjesztett kérdésekről véleményt mondjon, de bármely tagja indítványára a minisiternek indítványt tehesen.

A gyermekvédelmi tanács az országos gyermekhalandóság viszonyairól évente terjesszen véleményes jelentést a belügyminister elé. (Franciaországban az orvosakadémia egy bizottsága adja ki ezeket a jelentéseket, melyek a gyermekvédelem szakembereinek értékes adatait tartalmazzák.)

Minden gyermekvédelmi intézmény és intézet tartozik évi jelentését a belügyministernek beküldeni, a ki azokat véleményezéssel végeztet a gyermekvédelmi tanács elé juttatja. Az állami gyermekmenhelyek évi jelentése ugyancsak odakerül.

A gyermekvédelmi tanács nemcsak az egyes intézményekről és intézet működéséről, hanem a gyermekvédelem összességének működéséről, működésének eredményeiről és hiányairól, továbbfejlesztése irányairól adjon évente véleményes jelentést, hogy a belügyminister az állami segélyek szétosztásánál ezen véleményekre tekintettel lehessen.

A gyermekvédelmi tanács jelentéseiben javaslatokat tegyen a belügyministernek az egyes gyermekvédelmi kérdések tudományos megoldása szempontjából kitűzendő díjak ügyében is.

II. R é s z.

Az anyaság védelme.

A munkásbiztosító pénztár hatáskörét kívánatos volna erősen kiterjeszteni. így az önálló kisiparosokra, kik két segédnél kevesebbrel dolgoznak, otthon dolgozó munkásokra, házi cselédekre, továbbá mindazon állami tisztviselőkre és alkalmazottakra, kiknek 2400 koronánál kisebb törzsfizetésük van, valamint a felekezeti tanítókra.

Ez nélkülözhetetlen szükség, mert a mai munkásbiztosító pénztári törvény szűk határai közül a pénztár által nyújtott védelem az erre szoruló legértékesebb rétegeket kapcsolja ki. (Németországban 20 millió ember tartozik a munkásbiztosító pénztárhoz. A német faj a háborúban bebizonyosodott értékét szoros összefüggésbe hozzák a pénztár áldásos működésével, mely sok száz-ezer oly embernek adta vissza egészségét, ki különben elpusztult volna betegségében.)

Annak oka, hogy a kisebb állami tisztviselők már eddig is nem tagjai a pénztárnak, vagy az államra háramló költségben keresendő, vagy azon aggályban, hogy a betegpénz kedvéért egyes állami tisztviselők otthon fognak maradni. A pénzügyi aggály a kisebb állami hivatalnokok nyomora mellett szerepet nem játszhat, midőn e nagy, fajszerpontból fontos középértékű egészségügyi viszonyainak hatalmas fellendítéséről van szó. A második aggály ellen – ha lelkiismeretlen tisztviselők ilyen visszaélésre tényleg vetemednének – könnyen lehet büntető és megtorló intézkedéseket kitalálni.

A gazdasági cselédpénztárba való belépés mindenekelőtt mindazokra, a kik ma önként beléphetnek, kötelezővé volna teendő. A pénztár működése kiterjesztendő volna a betegségek gyógykezelésére és a gyermekágyi segélyre is. Köteles volna azonkívül a gazdasági cselédpénztár tagjává lenni minden a földművelés körül

alkalmazott egyén, a ki nem tagja az ipari munkásbiztosításnak és kinek jövedelme 2400 koronánál kisebb. Tehát a napszámosok stb.

Kötelezővé kellene tenni továbbá a pénztárba iratkozási minden földtulajdonosnak, kinek birtoka 10 holdnál nem nagyobb. Ezen maximum törvényhatóságunként a törvényhozás által le volna szállítható.

Az anyaság biztosítása érdekében mindkét pénztár tartoznék a női tagoknak és a férfitagok családtagjainak szülés esetén orvosi és *bábasegélyt* biztosítani, továbbá három hónapon át a teljes napibérrel egyenlő napisegélyt nyújtani. Ezen segélyből négy hét a szülés előttre eshetik. A segély csak oly szülésnél volna nyújtható, hol okleveles bába jelen volt. A mely szülésnél bába jelen nem volt, mert a szülönő elmulasztotta a bábát kellő időben hívni, ott a segély nem volna folyósítható. A szoptató anya segélye magasabb legyen, mint a gyermekét mesterségesen tápláló anyáé. *A szülönőknek nyújtott segélyösszegek felét az államnak a pénztáraknak vissza kellene téríteni.*

A gyermekágyi gondozás úgy volna biztosítható, hogy a bába tartoznék a gyermekágyas asszonyt legalább nyolcz napig meglátogatni és gondozni a bábakönyv előírásai szerint. Ha a bába látja, hogy a gyermekágyas az előirt gondozási szabályokat családi kötelezettségei miatt nem tarthatja be, tartozzék ezt a községnél bejelenteni. A község ilyenkor a gyermek ágyasnak a gyermekágy első 10 napjára ápolónőt bocsásson rendelkezésére. Ez lehetne vagy egy bába, de lehetne más valamely e célra a községi orvos által kioktatott asszony is. Ebből a községre háramló készpénzkiadások felét az államnak kellene megtéríteni.

Az elmondottak képeznék az anyaság biztosítását a magyar viszonyoknak megfelelően. Ez biztosítaná a legkisebb faluban is az orvosi és bába szolgálatot, a mely nélkül a pénzbeli segély semmit sem ér. De csakis ez az intézkedés éreztetné hatását a magasabb korosztályokra egészségi viszonyaira is, mert nem szabad sohasem szem előtt tévesztenünk azt a tényt, hogy nemcsak gyermekhalandóságunk nagy, de a magasabb korosztályok halandósága még szégezetesebb.

Minden népesedés-politikai intézkedésnél tehát törekednünk kell egyidejűleg a magasabb korosztályok socialhygienéjét is megjavítani.

A bábák fizetése ma nevetségesen kicsiny. Feltétlenül fel-emelendő volna, de csak a szülések arányában. Minden községi bába az államtól kapjon minden szegényebb sorsúnál a szülésnél végzett működésért 5 koronát.

A bábák működésének orvosi ellenőrzése ügyében *Tauffer* tanárnak nagyszabású memoranduma fekszik a belügyminister úr előtt. Ez mielőbb le volna tárgyalandó és életbeléptetendő.

Kiegészítendő volna a tervezet s azzal, hogy minden bábaszülés alkalmával a *bábanaplóba* a csecsemő táplálkozásáról is tartozik feljegyzéseket vezetni.

Felesleges indokolni, hogy a *bábáknak ismétlő tanfolyama* éppen oly fontos, mint az orvosoké.

Szülő intézetekben lebetegedés előmozdításához kívánatos volna, hogy minden nyilvános jellegű kórház és minden szülőintézet köteles legyen a jelentkező terhes asszonyt azonnal befogadni,, ha a terhesség őt munkaképtelenné tette, illetve saját vagy gyermeke egészsége ártalma nélkül munkába már nem járhat. Minden szülőintézet tartozzon úgy a terhesek szobáiban, mint a gyermekágyasok szobáiban feltűnő betűkkel táblát kifüggeszteni, a mely az anyákat az állami gyermekmenhelyekre figyelmeztesse és a csecsemőgondozás főelveire kioktassa.

Az 1898. évi XXI. t.-cz. 3. §-a a) pontjában *említett* kórház s gyógyintézet alatt értendő minden olyan anyaothton is hol az anya csecsemőjét élete első 6 hónapjában szoptatja. így¹ tehát az ily intézetek nyilvánossági joggal felruházhatók és napi ápolási díjakat tehát a nyilvános betegápolási alap megtéríti aзи intézet fenntartójának.

A napi ápolási díj megállapításainál a belügyminister szakközege által állapítássá meg vájjon a szoptató anyák munkarejének értékesítése gazdasági szempontból helyesen történik-e.

Ajánlatod volna az, hogy minden község a szüléshez szükséges ápolási eszközöket tartalmazó két vagy *több kosárt* a költségek felének a betegápolási alap terhére történő megtérítése ellenében szerezze be, mely kosarat szegény szülők részére kölcsön adna. A szülés után a kosár sterilizását a községi orvos jelenlétében a községi bába tartoznék végezni.

El kellene azt is rendelni, hogy ha valamely terhes vagy szoptató nő bármely hatóság elé idéztetik, minden várakoztatás nélkül az idézésen megjelölt órában ügye azonnal lebonyolítandó.

Ez szükséges, mert fájdalom volt alkalmunk meggyőződni, hogy sok helyen a csecsemő súlyos beteg lett, mert az anyja a hadisegély ügyében napokat töltött a városházán.

Művi elvetélések elleni intézkedések szükségesek, bár nem valószínű, hogy oly számban történének, hogy népesedési eredményeinket befolyásolnák, az anyák egészségére azonban veszélyesek és azonkívül, hogy a büntetőtörvénykönyvbe ütköznek, rontják azt az eugenetikái szempontból is rendkívül fontos etikát, mely a még meg nem született gyermek életét is már nagyratartja.

A büntetőtörvénykönyv ez irányban elég szigorú. Hogy még oly esetek sem kerülnek feljelentésre, melyek az anya súlyos sérelmével, sőt halálával végződtek, onnan van, mert a feljelentő

férj vagy rokon mint bűntárs kerülne vád alá. Nem lehetne-e ezen perrendtartásilag segíteni?

Ellenkezik mindennel, a mi tisztesség és ethika, hogy a napilapok hasábjain nyíltan hirdetnek bábák discret helyeket szülésre, midőn a tendentia nyilvánvaló. A fővárosi rendőrség kötelességévé volna teendő ezen hirdetésekét állandó figyelemmel kísérni és a bűntanyákra ráütni. (*Bársony* indítványa.)

A jobb körökben „sociális indicatiók” alapján történő művi elvetélések ellen úgy lehetne harczolni, ha kimondatna, hogy orvos-művi elvetelés csakis kórházakban és sanatoriumokban végezhető. Szükséges három orvos írásbeli megállapodása. Ezen műtétéről külön napló volna vezetendő. (*Frigyessi* indítványa.)

III. Rész.

A gyermekegészségügy tanainak terjesztése.

Közoktatásügyünkbe is be kellene vinni a gyermekvédelemnek gondolatát. Az elemi iskolában többé olyan olvasókönyv ne használtassék a melyben a gyermek korának megfelelően a csecsemőtáplálás legegységibb tanai benn nem foglaltatnak.

A polgári iskolákban, felsőbb leányiskolákban és középiskolák tanterveiben a csecsemőtáplálás a természetrajz, illetve az egészségtan keretében és pedig megfelelően a fiúk és megfelelően a leányok számára volna tanítandó.

Évente minden iskolában a madárnap mintájára gyermeknapot kellene ünnepélyes komoly keretben tartani, a melyen méltatni kellene a gyermekvédelem nemzeti nagy jelentőségét.

Az egyetemek orvosi és jogi fakultásán a socialhygiene mint a népjólét tana volna előadandó. A közigazgatási pályára lépők tartoznának ezen tárgyat egy féléven át hallgatni. A jegyzői tanfolyam tantárgyai közé a socialhygiene is felveendő volna. A rendőrök és csendőrök kiképzésében is szerepeljen a gyermekvédelem. (*Sándor János* kezdeményezése.)

A belügyminister évente valamennyi az országban megjelenő naptár szerkesztőségének küldjön be szakférfiak által fogalmazott népszerű rövid czikkeket a csecsemőtáplálásról s a gyermekek fertőző betegségeiről.

Czélszerűnek látszik az a gondolat is, hogy a belügyminister évente minden napilap szerkesztőjének beküld a gyermekhygienere vonatkozó rövid mondatokat azzal a kéréssel, hogy a lap minden számában feltűnő alakban egy-egy ily mondást közöljön.

El volna az is rendelendő, hogy az anyakönyvi hivatalokban minden szülés bejelentésénél tartozzanak kiosztani a belügyministerium által kiadott és a gyermektáplálás elemi kérdéseit tárgyaló füzetet vagy lapot (Tízparancsolat). Minden házasságon kívül történt szülés

bejelentésénél a gyermek anyjának az állami gyermekvédelmet ismertető füzet is kézbesítendő volna.

Minden oly községben, hol a csecsemőhalandóság az országos „átlagnál nagyobb, minden ház kapujára *hirdetményt* kellene kiragasztani, melyben népszerű nyelven, a lakosság anyanyelvén kioktatnák a lakosságot a gyermekápolás teendőire, kitanítanák a gyermektáplálás czélszerű módjaira.

A *mozgófényképek* útján legkönnyebben lehet hozzá férközni szemléltetés által nagyobb tömegek lelkéhez. Ezért czélszerűnek látszik az a kívánság, hogy a mozgófényképipar a gyermekvédelem szolgálatába állíttassék, úgy hogy csak oly mozgófényképelőadás volna engedélyezendő, melynek keretében valamely egészségügyi kérdést népszerűen szemléltetnek.

A *vándormúzeumok* is könnyíthetik a gyermekvédelmi törekvéseket. Kívánatos volna, hogy oly vármegyékbe, járásokba vagy községekbe, hol a csecsemő- és gyermekhalandóság az országos átlagot meghaladja a belügyminister esetleg a társadalmi múzeum útján vándormúzeumot küldjön, mely a csecsemő- s gyermekhygienet népszerűsíti. Egy-egy vándormúzeum ezer koronánál nem nagyobb költséggel volna előállítandó s a vármegyei, illetve járásorvos rendelkezése szerint minden héten más-más községben a községi orvos vagy valamely tanító által az e célra átadott előadás keretén belül volna bemutatandó.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium költségvetésében tétel szerepel oly tanítók díjazására, kik *előadásokat* tartanak a népnek. Néhány évig ez összeg kizárólag a gyermekvédelmet és hygienet ismertető előadások díjazására volna fordítandó.

A belügyminister évente valamennyi nőegyletét és egyéb propagandistikus célokra alkalmas együletet szólítsa fel, hogy rendezzenek néhány a gyermekhygienet és gyermekvédelmet ismertető előadást. (*Szántó Menyhért* eszméje.) Ez előadásokra a gyermekvédelmi tanács (esetleg társadalmi múzeum) útján mintaelőadásokat, rajzokat, vetített képeket bocsásson rendelkezésre. Ugyancsak a gyermekvédelmi tanács útján a nagyobb községekbe előadókat is kellene kiküldeni.

A gyermekhalandóság elleni küzdelem sikerének alapfeltétele, hogy az ország orvosai szakértelemmel gyógykezeljék a megbetegedett gyermekvilágot. Ennek biztosítására a *gyermekgyógyászat* az orvosegyetemen két féléven át volna hallgatandó és köteles szigorlati tárgyak közé volna felveendő. (Jelenleg alternatív vizsgatárgy.)

A belügyminister az országos orvosi továbbképző bizottság által rendezett tanfolyamok *csecsemő- és gyermekgyógyászat* tanfolyamaira évente 200 községi orvost küldjön ki napidíjjal. E tanfolyam tárgyai között okvetlen a gyermekkor socialhygieneje is

szerepeljen. Ilyen tanfolyamokat a trachoma-tanfolyamok mintájára a belügyminister rendezzen.

A *tisztiorvosi vizsga* tárgyai közé a gyermekkor szociál-higieneje s azok számára, kik a gyermekgyógyászatból nem szigorlatoztak, a csecsemőgyászat is felveendő volna.

Minden *bábaintézetben* a csecsemőhigiénét és a csecsemő-védelmet elő kellene adni és a vizsgán kötelező tantárgy lenne.

Évente a belügyminister – hasonlóan a kiütéses hagymáz ügyében kibocsátott ismertetéshez – a csecsemők táplálkozási zavarairól rövid, legfeljebb két oldalas, a betegségek jellegzetes diagnostikai tüneteit tartalmazó *ismertetést* bocsásson ki. Ebben az ismertetésben a diaetikus gyógykezelésnek fálun a legegyszerűbb életviszonyok mellett is keresztülvihető módjai is közlendők volnának. Köteles lenne az orvos a beteg gyermek gondozójának emlékeztető lapot adni.

Megalkotandó az állami *anya- és csecsemővédő*nők intézménye.¹

Minden oly községben, a hol a csecsemőhalandóság az országos átlagot meghaladja, a belügyminister elrendelheti, minden más község pedig kérheti az *állami anya- és csecsemővédő* ki-nevezését.

A védőnő feladata volna: *a)* Minden újszülött gyermeket a szülést követő napon felkeresni; a fiatal anyát a csecsemőtáplálás helyes módjára kioktatni; a mennyiben pedig nyomorral áll szemben, a társadalom, a község és az állam jóléti, közjótékony-sági intézeteinél számára közbenjár, *b)* A csecsemőket mentől gyakrabban ellenőrizni az anya lakásán történő látogatás által. Fokozottan ellenőrizni akkor, mikor a hozzátetés szükségessége is már beáll, *c)* Az orvosok által kijelölt beteg csecsemőket meglátogatni, hogy az orvos által rendelt diaetának keresztülvitelét ellenőrizze, az előirt diaetikus tápszerek elkészítésében az anyáknak segédkezzék, *fi)* Gondoskodjon arról, hogy azon munkabajáró anyák, kik csecsemőjüket a munkába magukkal nem vihetik, azon idő alatt gyermeküket kellő felügyelet alatt hagyhassák. E célból a védőnő felkeresi azt, kinek gondozására az anya gyermekét bizni akarja és azt gondosan kioktatja. Az állami védőnőt ellenőrzi a községi orvos, egy e célra alakítható bizottság.

A védőnőt az állami gyermekmenhely igazgató-főorvosa, illetve annak kiküldött közegei ellenőriznék.

Úgy a kezelőorvos, mint a halottkém tartoznának minden meghalt csecsemő táplálásáról jegyzeteket felvenni, hogy elbírál-

¹ Nagyvárad elöadásomban „csecsemőfelügyelőnők”-ről beszéltem. Az irodalomban is ez a kifejezés szerepek. Az „anya- és csecsemővédő” kifejezést legújabbban *Täufer* tanár ajánlotta. Mellözi a felügyelőnő szó rendöri ízét, s igazabb, mint a gondozónő. A tüdőbeteggondozónak (dispensaire) is jobb kifejezése volna a védő.

ható legyen, vajjon a védőnő az adott esetben megtette-e kötelességét.

A községi orvos a védő működését irányítaná, ellenőrzi és támogatná. E célból a betegrendeléstől elkülönített helyen a védőnő által hozzáutasított anyákat fogadná és a táplálkozás ügyében ingyen tanácscsal látja el. Ezen helyiségben a község bármely anyát a csecsemőjére vonatkozó sociális és hygienikus tanácscsal meghatározott időben ingyen látja el.

A községi orvos a védőnővel együtt nyáron, vagy ha emésztési zavarok különösen gyakoriak, a szükséges dietetikus tápszerek előállításáért központilag is gondoskodhatna. Az ezen működésben kiváló sikereket ért községi orvosok a belügyministeriumtól 200-1000 koronáig terjedő jutalmakat kaphatnának.

A férfiak általános védkötelezettsége mintájára a faj érdekében a nők általános szoptatási kötelezettségét kellene kimondani. Öt hónapon aluli csecsemőnek csak orvosi engedéllyel volna szabad mást, mint anyatejet adni. Ezen engedélyt bármely orvos megadhatná, az engedélyt az orvos írásban tartozik adni. Ezen írásbeli engedély kell, hogy tartalmazza azon utasításokat, a melyekkel a csecsemő táplálására az anyát kioktatnák.

Erre alkalmas nyomtatványokat a belügyminister minden orvosnak megkeresés nélkül évente egyszer és megkeresésre bármikor rendelkezésre bocsásson. Hatósági orvos bárkinek, betegsegélyző pénztári orvosok a pénztár tagjainak és azok családtagjainak tartoznék ezen engedélyeket és utasításokat ingyen kiállítani.

Öt hónapon aluli gyermek halálozásánál a halottkém tartozék a gyermek táplálása iránt a gyermek ápolóit meghallgatni, azok bemondását a halotti jelentésbe bevenni és a mennyiben a gyermek mesterséges táplálékot is kapott, tartoznék a mesterséges tápláláshoz adott orvosi engedélyt megmutatni. A mennyiben a gyermek gondozói elmulasztották az orvos engedélyét kérni, erről a halottkém az elsőfokú közigazgatási hatóságnak jelentést tegyen.

Hogy ezen rendelkezésnek foganatja legyen, kell, hogy belügyministeri rendelet mondja ki azt, hogy a ki engedély és utasítás nélkül vagy utasítás ellenére mesterségesen táplál 5 hónapon aluli gyermeket, az kihágást követ el és első esetben 50 koronáig terjedhető elzárásra változtatható bírsággal volna büntetendő. Második esetben vagy ha a gyermek meghalt elzárással volna büntetendő. Ugyancsak 5-100 koronáig terjedhető bírsággal volna büntetendő az a bába, a ki 5 hónapon aluli gyermek mesterséges táplálására rábeszél illetve buzdít valamely anyját vagy gondozónőt.

Sok ártalmat okoznak a *hosszú csövű szopókák*. Ezek gyártása, forgalombahozása, eladása el volna tiltandó. A községi illetve városi és kerületi orvosok tartozék évente kétszer a a gyógytárakban, drogériákban és üvegkereskedésekben vizsgálatot

tartani vájjon ily hosszú csövű szopókák nem-e kerülnek eladásra. A mennyiben ilyeneket találnak, foglalják le azokat és az ügyet a lefoglalt szopókákkal együtt az elsőfokú közigazgatási hatóság-hoz tegyék át.

Orvos, bába, védőnő, tanító vagy bármely gyermekvédelmi teendőkkel megbízott a legközelebbi rendőri közeg igénybevételével elkobozhatnák, akár magánhasználatban talált, akár eladásra tartott hosszú csövű szopókákat.

A legmagyarabb Alföldön gyilkos népszokás a „csocsázás” és a „czuczli”. Azért a „csocsázás” és a „czuczli” el volna tiltandó és el volna rendelendő, hogy az, a ki gyermeket csocsáz, tehát a ki ételt összerág s a csecsemő szájába ad, vagy ételt vászonbakötve a gyermek szájába dug, kihágást követ el.

Gyermekekínzás. Ma bármily rosszul bánik is egy szülő gyermekével vagy nevelőszülő a rábízott gyermekkel, a bíróság csak akkor büntetheti, ha testi sértés nyomai megállapíthatók. A törvények ezen hiánya nagy baj. A külföldi törvényhozás már ezen mindenütt segített, legtökéletesebben Angliában, a hol a gyermekekínzás elleni törvény már régi, saját szülőkre is vonatkozik és a hol egy rendkívül gazdag egyesület, a gyermekekínzások elleni királyi egyesület, segítségével az egész társadalom közreműködése mellett ezt szigorúan alkalmazzák is. A gyermekek elleni kegyetlenség fogalma a magyar törvénykezésbe is be volna viendő, annál is inkább, mert az állatkínzás fogalma az 1879. évi XL. törvényczikk 86. §-ában már benne van.

Az angol törvény a gyermekekínzást így írja körül: 16 éven felüli személy, ki egy gyermeket vagy fiatakorút, kit gondozásba vagy ápolásba bír, szándékosan testileg sért, kínoz, elhanyagol, elhagy vagy kitesz, vagy túri, vagy eszközli, hogy ilyesmi vagy pedig oly fokban történjék, hogy ezáltal a védencz meg nem engedhető módon fájdalmat vagy egészségében ártalmat szenvedjen: vétséget követ el. A gyermekeit kínozott apa elveszti apai jogát;

A magyar 1913: VII. törvényczikk 3. §-ának 4. pontja alapján a gyermekbíróság hatáskörébe tartozhatna a gyermek elleni kegyetlenség. Ma azonban az ügyészségek ilyenemű feljelentéseket nem fogadnak el.

A gyermekek dohányzását Angliában törvény tiltja. Az angol 1908-iki gyermekvédelmi törvény 39. §-a szerint a ki egy nyilvánvalóan nem 16 éves személynek szivar, szivarkát vagy szivarkapapírost, akár saját használatra, akár nem elad; az első esetben 2 fontig terjedő pénzbírsággal, a második esetben 5 fontig terjedő pénzbírsággal a harmadik és következő esetekben 10 fontig terjedő pénzbírsággal büntetetik. Ugyanez a törvény 40. §-a: Rendőr vagy mezőőr, ki nyilvánvalóan 16. életévét még el nem ért személyt az utcán vagy más nyilvános helyen dohányozni lát,

a dohányt, a szivart vagy szivarkapapírost, a mely birtokában talál, tartozik elvenni. Ezzel a papírral stb., stb.

Ugyanezen törvény 117. §-a: Az a *zálogos*, a ki egy nyilvánvalóan 14. életévét el nem ért személytől zálogtárgyat fogad el, kínálja ezt az illető személy akár saját, akár más nevében vétséget követ el.

Az angol gyermekvédelmi törvény 119. §-a; A ki orvosi rendelés nélkül 5 éven aluli *gyermeknek szeszest italt ad* stb. 120. §.: Italkimérési engedéllyel bíró helyiségben a tulajdonos nem tűrhet gyermeket. Ha ez ellen vétkezik stb. Ha egy gyermek ily helyiségben találtatik, úgy véleményeztetik, hogy az engedély birtokosa ezt tűrte, ha csak ki nem mutatja, hogy mindent elkövetett, hogy a gyermek belépését megakadályozza.

Az angol gyermekvédelmi törvény 122. §-a: Minden iskolaszék megbízhatja orvostagját vagy ez által írásbelileg felhatalmazott személyt, ki felszólításra tartozik ezt a felhatalmazást bemutatni, hogy az általa fenntartott népiskolában a *gyermekek testét és ruházatát* megvizsgálja.

Ha az orvos vagy az általa megbízott azt találja, hogy a gyermek testén vagy ruhájában féreg van, vagy bűzös vagy tisztátalan állapotú, úgy az iskolaszék erről az atyját, a gyámot vagy más a gyermek felügyeletével megbízott személyt értesítheti és felszólíthatja, hogy ezen értesítés vételétől számított 24 óra alatt a gyermek testét és ruháját kellően tisztítsa. Ha a személy ezen felszólításnak 24 óra alatt nem tesz eleget, úgy az orvos vagy az orvos által írásban megbízott személy – ki felszólításra tartozik ezen felhatalmazást bemutatni – a gyermeket az iskolából elviheti és testét és ruháját kellő helyen, kellő szerekkel kellőképpen kitisztíthatja, sőt minden letartóztatási rendelet nélkül a gyermeket erre alkalmas helyre hozathatja és a megtörtént tisztogatásig ott tarthatja.

Gyermekek *utczai koldulása*, árusítás vagy éneklés formájában is büntetendő volna.

IV. Rész.

A munkásnő gyermekének védelme.

Az anya munkába járása révén védtelenül magukra maradt gyermekek védelmét csak akkor lehetne szervezni, ha minden munkába járó anya, ki e miatt egyhuzamban 3 óránál tovább elhagyja 5 évnél kisebb gyermekét, köteles volna büntetés terhe alatt tartós elfoglaltságát a községi elöljáróságnak bejelenteni.

A munkába járó anya otthonhagyott gyermekét tartoznék ellenőrizni elsősorban az állami anya- és csecsemővédő. Ez mindenekelőtt elbírálná, vajjon az a hely és a személy, a kire ez a gyer-

mek bízva van, erre alkalmas-e, illetve a helyes gondozásra kitanítható-e.

A községi óvodák oly méretűvé volnának fejlesztendők, hogy mindazon anyák, kik házon kívül vannak elfoglalva, gyermekeiket ott elhelyezhetnék. Ezen *községi napközi otthonok* létesítéséről az érdekelt néprétegek minden rendelkezésre álló eszközzel értesítendőek volnának. De ezen helyiségek használata nem volna kötelező. A munkába járó anya gyermeke gondozásának költségeihez napidíjjal járulna hozzá. A napközi otthonok felszerelési költségeinek, ott, hol külön helyiséget kellett bérelni, a bérköltségeknek egyik felét az állam, másik felét a községek viselnék.

Szoptatós bérdajkák ügyének rendezésében a legfontosabb volna oly törvényhozói rendelkezés, hogy egyrészt csak az mehesen dajkának, kinek saját gyermeke legalább már 5 hónapos, másrészt csak ily szoptatós dajkát lehessen nagy büntetés terhe alatt bérbe fogadni.

A dajka szolgálatba állással a csecsemőre háramló veszélyt csökkenteni lehetne az által, hogy ha az anya bérdajkának megy, 5 hónapon felüli gyermekét az állami gyermekmenhelyben helyezhesse el; ez esetben a gyermek tartásdíját a szoptató dajka gazdája tartoznék az államnak megfizetni. Ezen kedvezmények ellenszolgáltatásaképpen, ha a dajka szolgálati helyét saját gyermekének egy éves-kora előtt elhagyta, köteles volna a gyermekmenhelyben 2 hónapi dajkaszolgálatot teljesíteni.

A dajkaközvetítéshez kívánatos volna, hogy minden törvényhatóság vagy rendezett tanácsú város területén a bérdajkaközvetítést kizárólagosan vagy az általa felállítandó intézményre vagy valamely a belügyminister által jóváhagyott alapszabályokkal bíró jótékonyági egyesületre ruházza.

A magándajkaság ügyében szigorúan végre volna hajtandó a közegészségügyi törvény rendelkezése, hogy idegen, 12 éven aluli gyermeket gondozásba csak az vállalhat, kinek e célra a községi előjáróság előzetesen engedélyt adott. Az engedély bármikor visszavonható. 2 gyermeknél több egy helyen ne lehessen, hacsak nem testvérek, ezek között csak egy csecsemő. A törvény kiegészítendő volna azzal, hogy egy évnél fiatalabb gyermeket mesterséges táplálásra csak a községi orvos előzetes írásbeli engedélye alapján volna szabad vállalni.

Az, a ki 2 évnél fiatalabb gyermeket szoptatásra vagy mesterséges táplálásra előzetes engedély alapján vállalt, tartozzék ez 24 órán belül a községi előjáróságnak bejelenteni. Ott ezen bejelentésről elismervényt kapjon és részletes nyomtatott utasítását tanítsák ki a gyermektáplálás teendőire. Az, aki 2 és 12 év közötti gyermeket vállal gondozásra, az tartozzon ezt 3 napon belül a községi előjáróságnál bejelenteni.

Mindezen intézkedések ellen vétők szigorúan, pénzbírsággal, esetleg szabadságvesztéssel volnának büntetendők. Minden háztulajdonos vagy házfelügyelő kötelessége legyen oly gyermeket, ki házában lakik és nincs szülei gondozásában, 2 napon belül a községi elöljáróságnál bejelenteni.

A községi orvos hatósági teendői sorába tartozzon az is, hogy minden bejelentett 2 éven aluli dajkaságban levő gyermeket *még aznap* meglátogasson és a nevelőanyát az e célra rendelkezésre bocsátott nyomtatványon a gyermek táplálásáról kioktassa. Ugyanez volna az állami védőnő kötelessége is.

Szigorú büntetésekkel, esetleg szabadságvesztéssel való megtorlással kellene azt megakadályozni, hogy a szoptatásra vállalt idegen csecsemőt, orvosi engedély és utasítás kikérése nélkül mesterséges táplálásra fogják.

Ha valamely csecsemő nem a szülői házában hal meg, a halottkém tartozzon a községtől adott írásbeli gyermektartási engedély bemutatását követelni. Az engedély nélküli gyermektartásról a halottkém közigazgatási felettes hatóságának jelentést tegyen. S a rendelet megszegését szigorúan kellene büntetni.

A magándajkaságban levő csecsemő ellenőrzése az anya- és csecsemővédőnőnek volna egyik legfontosabb kötelessége.

A községi orvosok évente a munkába járó anyák és a magándajkaságba adott és általuk ellenőrzött csecsemők jegyzékét, a melyben ezek körül elért eredményeket is felsorolják a járásorvos útján a megyei főorvoshoz terjesztésük fel.

A magándajkaságba adott gyermekek orvosi ellenőrzését lelkiismeretesebbé tenné az, ha a belügyminister a megyei főorvosok jelentései alapján azon községi orvosok között, a kik a legtöbb magándajkaságba adott csecsemőt ellenőrzik és ezek ellenőrzése körül legjobb eredményeket érték el, 100 koronától 1000 koronáig terjedő jutalmakat osztana ki.

A községi orvos a munkába járó és a magándajkaságba adott gyermekek felkutatása és ellenőrzése körül a bábák közreműködését is igénybe vehesse. Kívánatos volna az is, hogy azon bábák között, a kiktől a községi orvos részletes beszámolóval igazolja, hogy ezen csecsemők bejelentése körül sikeresen közreműködtek, a belügyminister évente 30-150 koronáig terjedhető jutalmakat osztana ki.

Szoptató nevelőanyák gyűjtése nagyon megkönnyítené a magándajkaságba elhelyezést. Ezért el volna rendelendő, hogy minden városi törvényhatóság főorvosa, minden rendezett tanácsú város orvosa által, továbbá minden járásorvos tartozzon a bábák útján azon alkalmas asszonyok címzeit összegyűjteni, a kik csecsemőt otthonukba szoptatásra vállalnak.

Szoptató szobák felállítása gyári és egyéb ipari üzemi tele-

péken nagyon elősegíteni azon törekvést, hogy a kenyérkereső munkába álló anyák rendszeresen szoptassák csecsemőiket. Az állami üzemek, dohánygyárak, selyemfonók stb. jó példával járhatnának elől. Törvényes kényszer, mint az olasz példa mutatja itt értéktelen, mert akkor a gyáros már a terhes anyákat elbocsátja.

V. R é s z.

A többgyermekű családok védelme.

Közéletünk egyik legnagyobb hypokrisi se, hogy követeljük mentől több gyermeke legyen egy családnak, másrészt azonban összetett kézzel nézzük, hogy nagyobb városokban, elsősorban Budapesten az a család, a kinek több gyermeke van, képtelen lakást kapni.

Ezért mindenekelőtt az ipari munkáslakásokról szóló törvény volna kiegészítendő, oly módon, hogy a 3-nál több gyermekkel bíró ipari család lakás keresésnél előnyben részesül.

Eddig történt kezdeményezések a lakáspolitikai terén közül a legtekintélyesebbek a kispesti állami munkástelep (Wekerle-telep) és a székesfőváros kislakásos bérházai (Bárczy-házak). Ezeket az állam illetve a székesfőváros építette. Daczára annak, hogy ezek csak egész szerény kezdeményezések, mégis igen sok millióval terhelik az állami illetve a székesfőváros háztartását. A többgyermekű családok lakás kérdését célszerűbben oldaná meg a Németországban már kezdeményezett törvényjavaslat alakjában előterjesztett azon tervezet (Soz. Praxis 1914,-1, 685. 1.), mely szerint: Az állam esetleg a városok minden oly vállalkozónál, elsősorban e célra alakuló szövetkezeteknél, melyek kötelezik magukat több gyermekű családok számára hygienikus lakásokat építeni, a II-od helyű kölcsönért kamatgaranciát vállalnak. Ezen házak lehetnek vagy egyes családi háziak vagy nagy épületek. A sokgyermekű családnak mérsékelt bér mellett ilyen lakást átengednek vagy 1-2%-os amortisatio mellett a család tulajdonába megy az át, ha nagy épületről van szó örökös lakás alakjában. A II-od helyi kölcsönben a német törvényjavaslat az előállítási költségek 90%-áig, sőt kivételesen 100%-ig engedélyezi. Az amortisatio évi ½%-Természetes, hogy az állam úgy az építkezési terv mint a pénzügyi részre a legmesszebbmenő befolyást tartja fenn magának.

Az állam költségei ezen lakáspolitikai actióknál következőképpen számíthatók ki:

Egy lakás legfeljebb – itt már nagyon reálistan számítunk – 10,000 koronába kerül, ebből első helyű kölcsön, a melyet az állam minden garanciája nélkül meg tud szerezni az építkező vállalat vagy szövetkezet: 4000 korona maradna, ha 100%-os

kölcsonról van szó második helyre 6000 korona. Ennek 6%-os kamatját véve az állam 360 korona kamatért vállalja a garanciát.

Ha így 100,000 lakást épít az állam, a mi már tekintélyes szám, úgy évi 86 millió koronáért vállalja a garanciát.

Ha a lehető legrosszabb esetet vesszük fel, hogy 10%-a ezen kamatoknak nem fog befolyjni, úgy ez az államnak 3 72 millió koronájába kerülne egy évbe. Ki van zárva azonban a Wekerle-telep és Bárczy-házak tapasztalatai mellett, hogy ez az eset egyáltalán beálljon.

De ha nem 100,000 házat, hanem csak 30,000 házat építene az állam, a mi szintén már nagy dolog volna, az évente 1 milliónál többre alig kerülne.

Kislakás építés állami protekturatusának kezelésére különösen hivatott volna az Országos Központi Hitelszövetkezet. Kétségtelennek tartjuk, hogy a magánvállalkozás is erősen fog ezen kérdéssel ily alakban foglalkozni.

Ma a házbér egynegyede *házbéradó*. Ha a többgyermekű család lakásánál az állam az adóból engedne olyképpen, hogy az elengedett rész egy részét a háziúr javára engedné el, valószínűleg a több gyermekű családok befogadása elleni ellenszenv megszűnne.

Az állami telepítések ma teljesen az állam költségén történnek. Aránytalanul többet lehetne tenni szerényebb anyagi eszközökkel, ha a telepítéseknél is az állam csak a másodhelyű kölcsön kamatgaranciáját vállalná. A törvényhozás kimondaná, hogy minden oly esetben, a hol a parcellázás és telepítés többgyermekű családok számára történik, és ha a kis birtokokon az állam által előírt intensív gazdálkodás történik, az állam a másodhelyű kölcsön kamatgaranciáját vállalja. Az intensív gazdálkodás nemcsak azért szükséges, mert ez az állam érdeke, de népesedés-politikai szempontból is, mert csak az intensív gazdálkodás mellett van a sok gyermeknek értéke.

Ily módon *30,000 család* telepítése 10 holdas birtokokon egy birtokot 20,000 koronával értékelve s az állam risikóját 20%-ra téve, évi maximális 4-5 millió korona állami hozzájárulással volna keresztülvihető.

A jövedelmi *adó*. illetve kereseti adó nem képezheti a megadóztatás alapját egyformán a nőtlen embernél és a 6 tagú családapánál. A jövedelmi, illetve kereseti adó a család tagjainak száma szerint számítandó ki. Tehát az összjövedelem, illetve kereset egy családtagra eső összege képezze a megadóztatás alapját. Hogy az állam jövedelme azonban csorbát ne szenvedjen az adóként eddigi befolyt összeg a helyeit, hogy mint eddig a kereső egyének között osztatott fel adóként, ezentúl az eltartandó egyének száma szerint volna repartírozandó, vagy pedig az adó alá eső jövedelemből minden egyes gyermek eltartási évi költségei előbb levonandók volnának.

Az örökösödési jogba is feltétlenül beleveendő a több tagú család védelme. Az aggregény törvényes része ne legyen annyi, mint az 5 gyermekes apáé.

Többgyermekű családok *tanítási* gondjain lehetne azzal könnyíteni, hogy nyilvános iskolában és az egyetemen a 3 gyermekkel bíró család gyermekei tandíjat nem fizetnének.

Kívánatos volna, hogy az állami, törvényhatósági és községi *tisztviselők családi pótléka* minden egyes gyermek után járjon és nemcsak három után. Hogy a faji szempontból legértékesebb középosztály gyermekeinek felnevelhetése elősegítessék, azoknak támogatása is szükséges. Köztisztviselők, magántisztviselők, orvosok és ügyvédek egyesületei által alapított s fenntartott minden *gyermeknevelőinternátusban* a kettőnél több gyermekkel bíró tagok gyermekeinek fenntartási költségeihez az államnak kellene hozzájárulni.

Az a katonatiszt, ki 35 évig szolgál, kérheti ő Felsőjétől nemesítését. Úgy gondoljuk, hogy több (5) gyermek felneveltetését is az állam szempontjából méltánylandó érdemnek kellene tekinteni és legfelsőbb elismerésben részesíteni. A német császár, a mi királyi családunk tagjai számtalan esetben a 7-ik és 8-ik fiúnál keresztapaságot vállalnak. Ez megteremtené a sokgyermekű család tiszteletét s ezzel egy népesedési etikát. Többgyermekű családok gondjain segítene és így közvetve támogatná a gyermek védelmét, ha szokásossá válnék az, hogy a legelőkelőbb társadalom tagjai közül többen keresztapaság útján vesznek szegényebb sok gyermekű családokból gyermekeket pártfogásukba.

VI. Rész.

A faj védelme és nemesítése.

A házasságkötésből ki kellene zárni az egészséges nemzedék nemzése re alkalmatlanokat. Kívánatosnak tartjuk azt, hogy a házasságkötés orvosi bizonyítványhoz legyen kötve, a mely legalább is a tüdővést, blenorrhoeát, syphillist epilepsiát, elmebajt kizárja. Ezen vizsgálatra jársonként legalább egy kellően berendezett laboratórium kellene hogy legyen. Ezen rendszabálynak természetesen nem szabadna a zaklatás jellegével bírni. Ezt inkább mint kedvezményt kell nyújtani a kellő felvilágosítás útján, ily irányban nyugtalanított szülőknek és házasulandóknak. Úgy mint ma már minden intelligensebb úriember, mielőtt eljegyzzi magát, gonococcus-vizsgálatot, és *Wassermann-vizsgálata*t végeztet úgy ily irányú kellő felvilágosítás után, minden ember ezen vizsgálatok értékét érezni és kérni fogja. Azért talán a törvény alól, ott a hol a helyi viszonyok ezen vizsgálatot megnehezítik, a felmentés lehetőségeire kell gondolni.

Tisztában kell azonban mindenkinek azzal lenni, hogy a meddig

18 éves korában nemileg érett férfi csak 28-30 éves korában nősülhet, az, hogy férfinak nemi baja nincs, vagy nem volt, kivétel, melyet kizárólag a szerencsés véletlennek köszön.

Az amerikai törvényhozás az elmebajosok és ismételten visszaeső bűnösök sterilisatióját vasektómia és nőknél castratio útján ismeri. Az eredmények mindenesetre tanulmányozandók volnának.

Az állam már ma is az oltás és újraoltás, a kötelező Credé, a 7 éven aluli gyermekek kötelező gyógykezeltetése, az iskolai s gyári szemvizsgálatok, a fertőző betegségek bejelentési kötelezettsége s a sorozás útján az egyén egészségi viszonyaiba beavatkozik. Semmiféle elvi nehézsége tehát annak nincs, hogy születésétől kezdve minden egyén hasonlóan az útlevelhez vagy az oltási bizonyítványhoz *egészségi törzslapot* kapjon, melyben minden orvos az egyéneken észlelt egészségi leleteket bejegyezni tartozzon.

Az egyes egyén is sokat nyerne ezzel, ha a kezelő orvos az ő saját, esetleg ősei egészségi lapjait így áttekinthetné; a házasságkötés katonaságnál pedig sokat nyerne a közérdek, végre pedig a fajegészség ethikája nyerne ezzel a legtöbbet.

Az iskolaegészségügy ma egész külön majdnem önálló tudomány és annak a fajjavítás szempontjából legsürgősebb követelményei e tudomány irodalmában feltalálhatók. A legsürgősebbek, legfontosabbak életbeléptetendők.

A socialhygiene követelése az iskola körül a következők.

A tankönyv és taneszközök ingyenessége a szegények számára.

Iskolai reggeli és ebéd ingyen vagy csekély díjazás mellett, mint ezt Angliában törvény írja elő, Németországban mindennapos, nálunk a fővárosban megvan.

Iskolai napközi otthonok felállítása. Az iskolai sportélet fejlesztése. Eltérve a régi *Jahn-féle* tornától, az erős mozgással járó angol sportjátékok, kötelező játékdélutánok szervezése, kötelező kirándulások, szünidei gyermekvándorlások. a hol német és osztrák minta szerint, a melynek alapjai nálunk, a fővárosban is már megvannak, a kirándulók az iskolákban ingyenes elhelyezést kapnak.

A németek egy kitűnő kifejezése a 14 éven túli kort paedagogiai sivatagnak nevezi.

A 14 éves gyereket felnőttnek, továbbképzésre nem szorulónak ugyancsak nem nevezheti senki és mégis a gyermek paedagogiaiilag ilyenkor elhagyatott.

Szükséges volna szervezni mindenütt *tanocoztthonokat, legényegyesületeket internátusokkal (Ledigenheim)*, hogy az ágyrajárás undok, erkölcstelen s egészségtelen szokása eltűnjön.

Végre elkerülhetetlen, hogy foglalkozzunk – bárhogy gondoljunk is a kiküzdeni akart örök békéről – a 14 éves koron túl levő gyermekeknek *katonai előképzésével*. A németek „Jugendwehrgetz”-je már kész.

A vallás- és közoktatásügyi ministerium kezdeményezte már az iskolaköteles koron túl levő *iffúságnak egyesületekbe* való tömörítését. Tudtommal azonban az ügy már csirájában halt meg. Valószínűleg nem volt intézményszerűen tervezve.

A betegsegélyző pénztárakból a *nemi betegségek* kezelése kivétellett azért, mert ezeket államköltségen kezelik. Ez az elméleti okoskodás a lehető legnagyobb bajokat okozza. Az államköltségén való kezelés csak kórházakban történhet. S így ezen a faj-higiene szempontjából oly fontos betegségek gyógyítása a betegsegélyző pénztár terhére nem történik, kórházakba pedig éppen a legjobbak nem mennek. Sürgősen kimondandó volna, hogy a betegsegélyző pénztárak is tartoznak a nemi betegségeket gyógyítani. Dispensaire (védők) állítandók fel nemi betegek száráára. A faji szempontból oly fontos középosztály discret sanatoriumokban nyerhessen elhelyezést ezen betegségek ellen. (Németországban Aachen, hol állítólag a hamis néven való bejelentés meg van engedve.)

A tuberculosis rontja meg a magyar nemzet halandóságát. A harcz ellene sokkal intensivebben volna folytatandó. A betegsegélyző pénztárak kötelezendők volnának arra, hogy a nyílt tehát fertőző tuberculosisban szenvedők számára egyszerű nem sanatoriumszerű, hanem menedékszerű kórházakat építsenek, csakis így vihetjük ki a családból a fertőző beteget. A kórházak tartozzanak minden nyílt tuberculosisban szenvedő beteget azonnal felvenni és azért ezek számára a kórházosztályok erősen fejlesztendőké.

Erdei iskolák, üdülő telepek államilag hathatósan támogatandók volnának. Természetes, hogy ezen a téren is a legtöbbet a már jelzett lakáspolitikával és a csecsemőkor védelmével lehet elérni. A tüdővész elleni biztosítás gondolata, melyet már 1903-ban (Orvosi Hetilap) felvettem most már végre volna hajtandó. A biztosítás alakja az volna, hogy minden biztosító társulat köteleztetnék rendes évi díja ellenében, vagyis körülbelül évi 15 korona ellenében 1000 korona életbiztosítást vállalni oly alakban, hogy sanatoriumi kezelés szüksége esetén ezen 1000 korona terhére előlegezi a biztosító társulat a sanatoriumi gyógykezelés költségeit. Ezen gyógykezelési költség természetesen olcsón volna biztosítandó, úgy hogy 1000 koronából legalább 6 hónapi kezelés teljen ki. Ebből a célból a biztosító társaságok bizonyára saját sanatoriumokat állítnának fel s így a sanatoriumi mozgalom nálunk hasonló alapon indulna, mint Németországon. Az évi díj emelése mellett a családnak is némi segílyt kellene a gyógykezelés tartama alatt biztosítani.

Az antialkoholismus tudománya ma, gondosan kidolgozott, jól indokolt, sok helyen a gyakorlatban is már bevált intéz-

kedésekkel rendelkezik. A háború sok értékes adatot szolgáltatott ezen tannak. A legnagyobb akadálya ezen követelések keresztülvitelének az állam finanziaális érdeke. Az antialkoholisták követeléseinek nagy része fajfejlesztési szempontból azonban sürgősen teljesítendő. Nem lehet, hogy egy állam finánczpolitikája a fajtönkretevő alapokon nyugodjék. Megfontolandó azonkívül, hogy ha az alkohol mételetől megszabadulna az emberiség, a fegyházak, javítóintézetek és elmeogyintézetek felére sem volna szükség.

A községek közegészségügyi berendezéseinek emelése, javítása. Hasonlóan, mint a győri ágyúgyár az állam és elsőrendű kereskedelmi vállalat által a községek és városok egészségügyi berendezéseinek javításáról kereskedelmi alapon foglalkozó vállalat szervezendő. Ezen vállalat építene a községek számára vízvezeték, csatornázást, vágóhidakat s egyéb egészségügyi szempontból fontos munkákat költségei pedig ezen üzemek jövedelméből térülnének meg. Ha a Magyarországon Istennek hála ma már gyakori villanyvilágítások s aszfaltjárdák történetét kutatjuk, azt fogjuk találni, hogy az esetek legtöbbszörében, talán valamelyiben a villanyvilágítást az aszfalt- vagy czeментjárda létrejötte a kereskedelmi magán-kezdésnek köszönhető. Ha a hivatalos körök kezdeményezését kellett volna bevárni, úgy alighanem a legkritikább esetben történtek volna meg ezen átalakítások. De a német *Bathenau* kezdeményezése óta a villamos művek előállításával foglalkozó gyárak, éppen nem győzvéen bevárni a hivatalos körök kezdeményezését, oly finanziaális alapon készítik ezeket a berendezéseket, hozzák s tartják üzemben, hogy a város semmivel vagy egy minimummal járul csak hozzá, s az egész jövedelmet a fogyasztók díjai képezik. A városoknak s községeknek már a villanyvilágítást vagy aszfalt-, czeментjárdát nem kell kezdeményezni, mert ezt megteszik a megfelelő vállalatok, sőt rendkívül nyakas és szívós községi elöljáróság tudja csak egyáltalán megakadályozni e berendezések létrejöttét. A csatornázást, vízvezeték, közvágóhidak építését ily alapon kellene szervezni.

Az antisociaális gyermekek egy tekintélyes része megmenthető. A gyermekbíróságokról szóló törvény e téren úttörő, sajnos végrehajtva egészen nincs még. Sem kellő számú bíróval sem kellő számú zárt nevelésre berendezett intézettel az igazságügyi kormányzat nem rendelkezik. Ezen a súlyos hiányon sürgősen kellene segíteni.

De mindenekelőtt sürgősen ki volna mondandó, hogy minden az állami gyermekvédelem, vagy bíróság, vagy közigazgatási úton a zárt intézeti nevelésbe utalt gyermek előbb pszichologiai megfigyelés alá kerüljön erre alkalmas intézetben.

A zárt nevelésre szánt intézetek pedig a gyermekek neme és a gyermeknél alkalmazandó lélektani kezelés elvei szerint volnának szabályozandók. Külön nevelendők volnának az intellektuális

defectusban szenvedők, külön a tunya, külön az instable, nyugtalan kedélyűek.

A háborúban szenvedett óriási emberveszteségünk a *visszavándorlás* kérdését rendkívül aktuálissá tette. Ne felejtjük el, hogy faji szempontból a kivándorlók a legjobb anyag közé tartoznak. Betegek, egész szegények, öregek nem vándorolhatnak ki. A kik kivándorolhattak, egészségesek, fiatalok és vállalkozók voltak. A faj szempontjából a körülbelül negyedmillió visszavándorlásra hajlamos ember igen nagy nyereséget képezne. Természetes, hogy itt a propaganda nem elegendő. Valószínű, hogy amerikai angolszászoknak a központi hatalmak elleni erős állásfoglalása amúgy is visszavándorlásra hajlamossá tette ezeket.

Ha nem jönnek vissza, csak gazdasági okokból nem jönnek.

Ha az állam a nagybirtokok egy részét megváltaná, az árat hasonlóan mint annak idején a regalebérletet 5%-os állampapírokkal fizetné, a másodhelyű kölcsönt pedig magánvállalat által állami garanciával oldaná meg. Ez a kérdés meg volna oldható.

VII. Rész.

A beteg gyermekek védelme és a járványok elleni védekezés.

Az olcsó orvosi segély a socialhygienikus törekvések között fontossággal bír. Ezen gondolatot valósítaná meg *az orvosi segély kommunizálása*, mely úgy volna megszervezhető, hogy a községek kimondanák, hogy lakosaik számára az orvosi segélyt kommunizálják. Ez esetben mindazon családok, a kik sem a munkásbiztosító, sem a mezőgazdasági pénztárnak nem tagjai, sem a szegény alapon való kezelésre igényük nincs, évi 10-20 koronát fizetnének a községi orvos számára. Ennek fejében a községi orvos minden családnál a házi orvosi teendőket végezné. A mely községben több orvos van, a községi képviselőtestület tetszés szerint bízhatna meg orvost. Egy bizonyos számú családon felül többet egy orvos nem kezelhetne.

A veszélyeztetett községekben (lásd I. rész) a belügyminister *a 7 éven aluli gyermekek gyógykezelését díjtalaná tehetné*. Ez esetben a községi orvos pótlékban részesülne.

Legalább 100,000-re teendő azon gyermekek száma, kik évente emésztési zavarokban halnak meg. A tuberculosis és minden egyéb heveny fertőző betegség áldozatainak száma jóval kisebb. E mellett minden más eltörpül. Az orvosi tudomány ma azt hirdeti, hogy ezen betegségeket csakis diaetetikus úton lehet gyógyítani. A diaeta előírása nem könnyű. A beteg egyéniségéhez és az életviszonyokhoz kell, hogy alkalmazkodjék. A diaetetikus utasításokat csak úgy követhetik, ha azokat jól megmagyarázzák. Ez sok időt igényel, mégis sokszor hiábavaló fáradság, mert egyszeri hal-

lásra kevesen tudják azt maguknak megjegyezni. A gyermek-poliklinikákon az elrendelteket mindig egy kis nyomtatványon át is adják a beteg csecsemő anyjának, a mely nyomtatvány az orvos individualizálásának azért elég teret enged. Ezen *emlékeztető lapok* a csecsemők emésztési zavarainak fő típusai számára külön-külön volnának megszövegezendők és a nyomtatványok a gyakorló orvosok rendelkezésére volnának bocsátandók. A hatósági orvosokat, pénztárok rendelőit stb. esetleg utasítani lehetne, hogy rendeléseiknél ezen nyomtatvány után adjanak diätetikus tanácsokat. Az emlékeztető lap egyúttal figyelmeztethetné a megbetegedett gyermek hozzátartozóit arra is, hogy mely kimutatható és így elkerülhető diaeta hiba részes, illetve okolható az emésztési zavar bekövetkeztéért.

A járványos betegségek elleni küzdelem hatályosabbá tételéhez Németország és Ausztria kitűnő járványtörvénye a hazai viszonyokra alkalmazandó volna. Az állami gyermekmenhelyek igazgató-főorvosainak utolsó értekezletén *Hajós* ministeri tanácsos bejelentette, hogy a magyar belügyministerium már el is készítette ezen törvénytervezetet. Sürgösen életbe volna léptetendő.

A mennyiben a következők ezen járványtörvényben nem volnának meg, azt tanácsolom, hogy ily irányban a tervezet kiegészíttessék, mert a gyakorlati életben ezeket ismertem meg a legfontosabbnak.

A mint valamely községben egy járványos betegség harmadik esete fellép, a község tartozzon őrt, kutatót és fertőtlenítőt állítani. Az őrt ügyeljen arra, hogy a házba csak azok járhassanak ki és be, a kiknek az orvos ezt megengedte. A kutató házról-házra járjon és kutassa fel az eseteket, mert sajnos, népünk a járványos kórban megbetegedetteket szereti eltitkolni.

Ha a község ily kiképzett közegekkel nem rendelkezne, a járási főszolgabirótól, illetve a vármegyétől kérhetne ily közegek kirendelését.

Minden járás, melynek – – számú lakója van, tartozzon kiképzett járványőrt, kutatót s fertőtlenítő közeget tartani. Minden megyei hatóság is rendelkezzen ilyenekkel. Esetleg a belügyministerium is tartson a központban ily közegeket, a kiket a veszélyezett vidékekre küldene.

A rendesen alkalmazott ily közegeken felül a község, megye és belügyministerium ezen teendőkben tartalék-erőket is képezne ki, a kiket szükség esetén napidíj mellett ezen munkára alkalmazhatna.

VIII. R é s z .

Az elhagyatott gyermek védelme.

Az *állami gyermekvédelem* keretei tágítandók volnának, de ne legyen elhagyottá nyilvánítható oly gyermek, kiről az árvaszék megállapítja, hogy róla az 1908. évi XXXVIII. t.-cz. 1. §-a szerint

a község tartozik gondoskodni (hülyék, süketnémák, vakok, nyomorékok, stb).

Ugyanis az állami gyermekvédelem csak a faj érdekét szolgálhatja. Ennek folytán hülyék és egyéb degeneráltak kikapcsolandók volnának. Annál inkább kell ezt tenni, mert a gyermekvédelmi törvénynél fiatalabb törvény az 1908. évi XXXVIII. t.-cz. 1. §-a imperative a községeket kötelezi ezen gyermekek eltartására-jól értsük eltartására és nem tartásdíj megtérítésére, – a mit külön kiemel a törvény a 7 éven felüli elhagyatott gyermekekkel szemben.

Az állami gyermekvédelem sok méltánytalanságot és sok nyomort idézett elő azáltal, hogy az állami gyermekvédelem létezése óta a községek, még Budapest székesfővárosát is beleértve a szegény gyermekek „segélyezését” „beszüntették.

A „szegény gyermek”, fogalma élesen elkülönítendő az „elhagyatott gyermek” fogalmától. Elhagyott csak az a gyermek, ki övéi körében meg nem maradhat, szegény gyermek az ki övéi körében megmaradhat, ha azok támogatásban felnevelési pótlékban részesülnek.

Ma sajnos még a társadalom is elutasítja a szegényeket kapuitól azzal, hogy adjatok gyermekeiteket az állami gyermekmenhelybe. Pedig vannak esetek a midőn az érzelmi kapocs oly erős, hogy még a gyermek kárára sem lehet elvenni a gyermeket az anyától. De gyakran egész rövid időre néhány héten át való segélyezésről van csak szó. A községek élükön a székesfővárossal, teljesen elzárkóznak ez elöl is s ridegen elutasítják az átmeneti segélyért könyörgő anyát azzal vigye gyermekét az állami gyermekmenhelybe. Szegény anyja, ha nem volna gyermeke, akkor részesülne esetleg segélyben, de mert gyermeke van nem kap segélyt a községtől.

Külföldi szakírók mutattak elsősorban rá arra az úrra, mely nálunk támadt az által, hogy a községek teljesen kivonják magukat a szegény gyermekek támogatása alól.

Az, hogy az állam az elhagyatott gyermekért járó tartásdíjat az anyának fizesse, lehetetlennek bizonyult. Lehetetlen, mert mint éppen a magyar állami gyermekvédelem első éveinek tapasztalata mutatta az esetek túlnyomó számában a tartásdíj által a gyermek otthona éppenséggel nem javul meg, másrészt pedig, mert a mai rendszernél midőn az egész segélyt az állam fizeti, még ha minden visszaélést ki is lehetne zárni, oly óriási összegekről volna szó, – legalább évi 100 millióról – mely összeg semmi néven nevezendő arányban az elérhető eredménnyel nem állana. így tehát elhagyatott gyermek – ki éppen ezért elhagyatott, mert övéi eltartani nem képesek – anyjánál gondozásban nem maradhat. De viszont az egész elhagyottá nyilvánítást mélyítené, magasabb nivóra emelné, ha az elhagyottá nyilvánítás ahhoz volna kötve, hogy az árvaszék

vizsgálja meg azt a körülményt is, vajjon a szegénysorsúaknak a községtől járó segély mellett nem volna-e az elhagyottá nyilvánítás elkerülhető? Nyugodtan mondhatnánk ezen javaslat elfogadása esetén, hogy oly gyermek nem lesz elhagyottá nyilvánítva, ki szüleinél is megmaradhatott volna, azok segélyezése mellett. A régi vita tehát, a régi szemrehányás, miért nem hagyjuk a gyermeket anyjánál, megszűnne. Csak az a gyermek kerülne állami gondozásba, ki szüleinek támogatása mellett sem maradhat ottan.

A községek könnyelműen a segélyeket nem fogják adni, is így attól félni, hogy a felvételre méltó gyermek nem kerül hozzánk, nem kell.

Az árvaszék tehát mikor a gyermek elhagyottságát megállapítaná, tartozik vizsgálni nem-e lehetne ezen elhagyottságot megszüntetni olyképpen, hogy a község a szülőket az 1886. évi XXII. t.-cz. 145. §-a alapján *közsegélyben* részesíti.

Ki volna tehát mondandó, hogy: nem nyilvánítható elhagyottá az a gyermek, kinek elhagyottsága megelőzhető volna az által, hogy a szülők az 1886. évi XXII. t.-cz. 145. §-a szerint nekik járó községi közsegélyben részesülnek. Kivételnek azok a csecsemők, kik azon célból vétetnek az állami gyermekmenhelybe, hogy saját anyjuknál helyeztessenek el a szoptatás tartamára.

Az elhagyottságot kimondó árvaszéki véghatározatban az árvaszék tartozzon minden egyes esetben kifejezetten kimondani, hogy az elhagyottság ezen közsegély által sem volna megelőzhető.

Az 1901. évi XXI. törvényczikk 4. §-ában említett segélyösszeg oly vagyontalan községek között osztatik szét, kik szegény gyermekeket segélyeznek rendszeres havi segélylyel az 1886. évi XXII. t.-cz. 145. §-a alapján, a célból, hogy gyermekük elhagyottá nyilvánítása feleslegessé váljék. Az állami segély iránti kérvényeket a gyermekek névsorának a szülők viszonyainak részletes felsorolása, s a kifizetett összegek részletezése mellett a ministerium gyermekvédelmi tanácsának meghallgatása alapján adná a gyermekekért. A segély a község által fizetett készpénzsegélynek egyharmadánál több nem lehetne.

Az állam csecsemőéletet védő törekvése sikeresebb volna, ha tömegesebben kerülnének a csecsemők állami gondozásba. Sokkal több csecsemő kerülne állami gondozásba, ha kimondatnék, hogy oly csecsemő, kit anyja az állami gyermekmenhelyek intézetében vagy telepen nevelőszülőnél szoptat, elhagyottnak tekintendő, gondozási költségeit a betegápolási alap fedezi *az elhagyottsági eljárás tehát nem volna megindítandó*. A mint az anya gyermekét szoptatni megszűnik, a gyermek csak az esetben maradhatna meg a menhely gondozásában, ha elhagyottá nyilvánítatik. *(Szirmay Oszkárné gondolata.)* Ezzel az intézkedéssel véglegesen

meg volna szüntethető az az aggály, hogy egyes anyák azért nem hozzák újszülött gyermeküket az állami gyermekmenhelybe, mert félnek, hogy az elhagyottá nyilvánítás útján ezt szülei megtudják. Ezen az előnyön kívül ez sok anyának buzdítás volna, hogy gyermekét szoptassa, rendkívül nagy administrationális munkától kímélné meg a gyermekmenhelyeket és kétségtelenül nagy megtakarítással járna, mert az az anya, kinek sikerült gyermekének létét a szoptatás tartama alatt övéi előtt eltitkolni, valószínűleg, – ha a szoptatás már keresetében gátolni nem fogja, – inkább egyedül fogja eltartani gyermekét, semhogy most már szülei azt megtudják.

Az állami gyermekmenhely felvételi szabályzata kiegészítendő azzal, hogy az, a ki gyermeket az állami gyermekmenhelybe hoz felvétel végett és ott valótlan adatok bemondása vagy általa ismert dolgok elhallgatása által a gyermeknek családi állása vagy a gyermek egészsége ellen vét, vagy oly gyermeket vétet fel állami gondozásba, kinek arra igénye nincs, kihágást követ el és súlyosan volna büntetendő.

Ha a csecsemő létérdeke megkívánja, hogy azt az anya szoptassa s az anyát ebben az állami gyermekmenhely igazgató főorvosának véleménye szerint semmiféle egészségi ok vagy saját létfenntartásának elhalaszthatatlan érdeke nem gátolja, cselédszerződés ezt nem teheti, az anya tartozik gyermekét legalább két hónapig a menhely kötelékében szoptatni. A mennyiben pedig már nem szoptathat, tartozik ezen idő alatt szárazdajka szolgálatot teljesíteni. Ha az anya ezen *dajkaszolgálatot* teljesíteni nem akarja, úgy gyermeke fel nem vehető. Ha azonban a gyermek már a menhely kötelékében van s létérdeke veszélyeztetése nélkül anyjának ki nem adható, úgy az anya, ki dajkaszolgálatot teljesíteni nem akar, elzárással legyen büntethető. Az anya az ítélet után, sőt a büntetés megkezdése után megmenekülhessen a büntetéstől, illetve annak hátralevő részétől, ha a dajkaszolgálatot elvállalja.

Ezen, itt sok élet megmentését célzó intézkedések analógiáját a cselédtörvényben találjuk. Ott pedig nem életek mentését szolgálják, hanem csak anyagi érdekeket.

A dajkaszolgálat kötelezettséget a menhely igazgató-főorvosa állapítja meg, kinek határozata birtokon kívül a belügyministerhez felelbezhető. Az állami gondozásba vett csecsemő anyjának előállítását az igazgató-főorvos megkeresésére az illetékes hatóságnak ne legyen joga megtagadni és az előállítás csakis hatósági orvos által igazolt oly betegség miatt volna mellőzhető, mely a beszállítást tényleg lehetetlenné teszi, vagy az anyja egészségét a beszállítás komolyan veszélyeztetné. A dajkaszolgálat aluli felmentések egyéb okai kizárólag az igazgató-főorvos által legyenek elbíráltatók, tehát hatóságok nem menthetik fel az anyát a dajkaszolgálat alól.

Az állami gyermekmenhelyek intézeteiben tartózkodó gyermekek és anyák a *lakásbejelentési* kötelezettség alól vétessenek ki. (Bécsben ez meg van.)

Az állami gondozásban levő gyermek egészsége vagy élete ellen irányuló bármely szándékosan vagy gondatlanságból elkövetett bűntettel vagy vétséget az állami gyermekmenhely igazgató-főorvosa jogosult, illetve köteles legyen az illetékes hatóságnál feljelenteni és a *gyermeket* mint sértettet a bűnvádi eljárás során, tekintet nélkül a szülőre, vagy gyámra, személyesen, vagy meghatalmozottja által *képviselni*. Meghatalmazott lehet az állami gyermekmenhely bármely kinevezett tisztviselője.

A gyermek ellen az állami gondozást megelőző időben elkövetett bűncselekmény ha az elévülés még nem állott be ugyanoly megítélés alá essen, mint ha az állami gondozás ideje alatt következett volna el.

A gyermek állami gondozásának megszűnésével az állami gondozás ideje alatt ellene elkövetett bűncselekmény feljelentése és a bűnvádi eljárás során a gyermeknek mint sértettnek képviselete tekintetében az igazgató-főorvosnak a szakaszban részletezett jogai illetve kötelességei teljesen mértékben álljanak fenn.

Az igazgató-főorvos az állami gyermekmenhelyen kívül álló egyént is meghatalmazhat de csak olyat, aki orvostudori vagy jogtudori oklevéllel bír.

Ha valamely állami gyermekmenhely által gondozott gyermeket arra méltó egyén örökbe akar fogadni, úgy az *örökbefogadási* szerződés és az örökbefogadás körül végzendő összes ügyeket az örökbefogadó számára, vagy az illető állami gyermekmenhely területén levő árvaszék vagy az örökbefogadó lakóhelyéhez legközelebb eső árvaszék ügyésze soronkívül és minden díjazás nélkül végezze. Az összes ily irányú beadványok és bizonyítványok bélyegmentesek legyenek.

Az állami gyermekmenhelyek évente az örökbefogadott gyermekekről a belügyministernek felterjesztést tesznek. Azon tisztviselők, kik 10 éven aluli gyermekek örökbefogadása körül különös eredményeket értek el, jutalomban részesüljenek.

Minden állami gyermektelepen kell, hogy *telepfelügyelőnő* működjék. Szükség esetén az igazgató kérelmére az iskolafenntartó köteles legyen a telepfelügyelőnői állásnak a megállapított díjazás ellenében való betöltésére egy tanítónőt kirendelni. Soros szolgálattevők kirendelése nem engedhető meg, a kijelölt legalább egy évig köteles tisztét betölteni.

A kis létszámú telepek a legjobbak, viszont ezeken a telepeken a legnehezebb telepfelügyelőnőt kapni a díjazás kicsinsége folytán. Ha az állami gyermekvédelem épületét ki akarjuk építeni szükséges, hogy törvény mondja ki, miszerint ott, hol a magyar

állami gyermekvédelemnek gyermekei el vannak helyezve a telep-felügyelői teendőik végzésére az iskolafenntartó tartozik egy tanítót kijelölni, a ki ezt elvégezni köteles. Ezek külön figyelembe részesülnek a karácsonyi jutalmaknál. Az állami elemi iskolai tanítók helyi előléptetésénél és a nem állami iskolai tanítók személyi pótlékának engedélyezésénél. (Vall. m. 40,000/1912. a tanítók patronage ügyében).

Az állami gyermekmenhelyi telepek ellenőrzése. Az állami gyermekmenhely igazgatója tartozik minden évben minden kihelyezett gyermeket ellenőrizni, vagy erre kiképzett és vizsgázott állandó alkalmazottjával ellenőriztetni.

A gyakorlat mutatta, hogy az igazgató valamennyi gyermek! ellenőrzésére képtelen; legalkalmasabb és leghelyesebb megoldás a központi ellenőrző telepfelügyelő, mely megoldva a budapesti gyermekmenhelyen ideálisnak bizonyult. Központi ellenőrzés nélkül éveken át hagyni állami gondozásban levő gyermeket, súlyos, eléggé meg nem róható mulasztás.

Külföldi honosságú gyermek ugyanazon elbánásban legyen részesíthető, mint a belföldi a nemzetközi megegyezések korlátain belül. Az engedélyt ahhoz, hogy külföldi gyermek a betegápolási alap terhére gondoztassék, a belügyminister adja meg. A döntésnél figyelemmel kell arra lenni, hogy a gyermek annyira magyarrá lett-e már, hogy a gyermek lelkületére való kár nélkül idegen országba már nem szállítható. Ennek az elhalaszthatlan emberbaráti intézkedésnek analógiája a svéd és norvég törvényhozásban már megvan. Ma az ilyen gyermek állami gondozásának költségeit az Országos Gyermekvédő Liga viseli állami subventio alapján, tehát tulajdonképpen új teherről nincs szó.

Az elhagyatott gyermek *állami védelmének egyéni korhatárát* ki kellene tolni és úgy intézkedni, hogy minden elhagyatott gyermek állami védelme addig tartson, a meddig e védelemre annak egyénileg szüksége van. Az állami gyermekvédelem minden esetben a nagykorúsággal érjen véget.”,

15 éven felüli gyermekért csak előzetes ministeri engedéllyel legyen tartásdíj fizethető.

Tizenötödik életévét betöltött gyermek állami gondozásba fel nem vehető. Halaszthatatlan kötelessége ez már az állami gyermekvédelemnek. Ma már ezen kiterjesztés költségeit is kiszámíthatjuk.

Az állami gyermekvédelemben 1913-ban 15-ik életévét elérte már 2299 gyermek, vagyis az összes gyermekek 4.2%-a. Ezen coefficientis úgy látszik már mostan állandó marad, mert tavaly is 4.5% volt. Természetes, hogy híven a magyar állami gyermekvédelem alap gondolatához, az emberanyag fejlődését szolgálni, a hülyéket és nyomorékokat a község gondozására kell bízni. 2300 gyermek éri el évente a 15-ik életévet, ez három évfolyamnál

6900, mondjuk 7000 gyermek. Ennyi gyermek ellenőrzése, gyermekenként évi 2 koronát számítva. 14,000 korona. Az administratio további 2 korona gyermekenként, vagyis újabb 14,000 korona. Továbbképzendő ezen gyermekek legfeljebb 72%-a. A 70 gyermek à 400 korona, vagyis további 28,000 korona. Összesen tehát évi 56,000 korona az individuális korhatár költsége. Egész bizonyos azonban, hogy ez az összeg kisebb, mert a 15 évesek egy nagy része nyugodtan lesz övéire vagy régi nevelőszüleire bízható s így ellenőrzésre nem szorul, a továbbképzésre alkalmasak száma oly értelemben, hogy csak a legkitűnböbket képezzük ki, nem éri el a ½%-ot. Óriási mulasztása a” magyar állami gyermekvédelemnek, hogy a gondozási korhatár individuális kiterjesztését még nem hajtotta végre.

Kívánatos, hogy az árvaszék a *gyermek kiadatását* csak a gyermek érdekében rendelkezhesse el. *A szülők joga csak a gyermek érdekében legyen érvényesíthető.* A francia joggyakorlatban a legfelsőbb törvényszék elvi döntése alapján ez már gyakorlatot nyert.

Elhalasztani ennek törvénybe iktatását nálunk már nem lehet, mert ma okmányszerűen bemutathatunk eseteket, hogy zsandár vitte el az állam által derék magyar földművelő családnál felnevelt 14 éves leánykát, hogy az árvaszék rendeletére anyjának adja át, az anya pedig nyilvános házba adta.

Az igazgató-főorvosok nagyváradi értekezleten bemutathattam egy plakátot, mely három félig meztelen leányt ábrázol. A plakát Konstantinápoly utczáin volt kiragasztva. A három leány közül egyiket az állami gyermekmenhely nevelte s azután az anyja 14 éves korában kivette. A leány még Konstantinápolyból is falusi nevelőanyjával a legmelegebb gyermeki szeretet hangján levelezett és szívfacsaró volt elolvasni az ellentétet e levelek naiv falusias hangja között, mely elkezdi a „Dicsértessék a Jézus Krisztus” mondattal és a végén pezsgőről és kaviárról számol be a falu egyszerű népének. „De azért ne gondoljanak rólam rosszat”, zárta a levél.

Szükséges volna olyan törvényhozási intézkedés, mely kimondja, hogy 12-15. év közötti gyermek kiadása iránt a gyámhatóság csak az igazgató-főorvos véleményének meghallgatása után határozhat. A határozat végrehajtását a felelősség és a felülvizsgálati kérelem akkor is felfüggeszse, ha ennek ellenkezője az elsőfokú határozatban kimondatott.

Újból hangsúlyozom, hogy mindennapi eset az állami gyermekvédelemben, hogy a 12. és 15. év közötti állami gondozásban felnevelt gyermeket az az anya akarja kivenni, a ki a gyermekkel születése óta sohasem törődött. A legtöbb esetben nyilvánvaló, hogy a gyermek munkaerejével, sok esetben a leánygyermek erkölcsével a legrútább önző okokból vissza akar az anya élni. A legtöbb árvaszék ebben az ügyben még egyöntetű felfogásban

nincs. A legtöbb egyszerűen visszaadja a gyermeket, mert csak igen súlyos és megbízható kétségek esetén tartja az anyát gyámi hatalmától eltilthatónak.

Ha az elhagyottság oka olyan, hogy nyilvánvaló, miszerint ezen ok egy bizonyos idő múlva megszűnik, az árvaszék az *elhagyottá nyilvánítással egyidejűleg* a kiadatás iránt is intézkedjen egy általa megállapított időre. Ezen időpontban az állami gyermekmenhely tartozzon saját hatáskörében kutatni, vajjon a gyermek anyjának kiadható-e, ha igen? kiadja, ha pedig ki nem adható, az árvaszéket erről értesítse, mely az elhagyottság ügyében újból határoz. Ezzel el fogják kerülni, hogy múltó okból kerül gyermek állami gondozásba, itt jó helyre kerül. Az anya többé ki nem veszi.

Ugyancsak a felesleges állami gondozás elkerülését czélozza a következő javaslat:

Minden állami gyermekmenhely évente – árvaszékenként rendezve – jelentést tesz a belügyministeriumnak azon állami gondozásban levő gyermekekről, kik egy évnél tovább gondoztatnak az állami gyermekmenhelyben és elhagyottságuk ügyében árvaszéki határozat még nem hozatott.

Bűnbe esett államilag gondozott vagy gondozva volt gyermekek ügyében szükséges intézkedések. Ha a fiatakorúak bírósága elé oly gyermek kerül, ki állami gyermekmenhely kötelékébe tartozik, vagy tartozott, ha csak rövid ideig is, az összes iratok, az eset letárgyalása után a belügyministerhez volnának átteendőek, az eset gyermekvédelmi szempontból való elbírálása végett.

Az állami gyermekmenhelyek által gondozott gyermekek törvénytelen apjának tartásdíj hozzájárulása biztosítandó volna. Az állami gyermekmenhelyek a menhely kötelékébe felvett házasságon kívüli gyermekek apáit a kir. kincstári jogügyi igazgatóság, a hivatásos gyám, vagy az állami gyermekmenhely által megbízott ügyvéd által tartozzon perelni a tartásdíjért.

A kincstári jogügyi igazgatóság évente menhelyenként a belügyministernek beszámol az eljárások eredményéről, ha nem a kincstári ügyészség volt megbízva, úgy a megbízott számol be az állami gyermekmenhely igazgatósága útján a belügyministernek.

A községek tartásdíjhozzájárulása arányosan volna elosztandó. A gyermekek felvételének ma legnagyobb akadálya a kis községek kicsinyessége, szívtelen fukarsága. A visszaélések legnagyobb kútforrása viszont a nagy városok, első sorban a székesfőváros határtalan könnyelműsége az állami gyermekmenhelybe való beutalásoknál. Aktaszerűen bemutathatjuk, hogy kis községek az árvaszék által elhagyottá nyilvánított züllésnek indult az utcán hajléktalanul kóborgó gyermeknek az állami gyermekmenhelybe való beküldését megtagadták. Ismételten megtagadták az árvaszékek a község pénzügyi helyzetére utalva. Ezzel szemben a székesfőváros nem létező

gyermeket is már elhagyottá nyilvánított. Beutalják a fővárosban városi iskolaszolga 12 éves gyermekét azzal, hogy polgári iskolába akarják járattatni. És sajnos, nagy urak jól fizetett cselédei gyermekeinek a beutalása, hogy eddigi helyükön továbbgondoztassanak, mindennapi eset.

Ma Budapest székesfőváros az állami gondozásba kerülő gyermekek felét utalja a gyermekmenhelybe. Könnyen teheti, hisz mások költségére teszi ezt, gyakran annak a csöpp falunak a költségére teszi, a honnét a gyermek anyja, esetleg nagymama 30 év előtt elkerült. A székesfőváros beutalja évente a gyermekek felét, tehát 8000 gyermeket és nem fizet évente többet, mint 600.000 koronát a 7 éven felüli gyermekekért. Már a fővárosnál tízszerre kisebb Szeged talán 20.000 koronát fizet és így nő az arány mindig a kisebb községek terhére. Ennek igazságtalanságát nem kell kimutatni. Tehát a helyzet az, hogy Budapest beutalja a gyermekek 50%-át és a 7 éven felüli gyermekek gondozásáért befolyó 700,000 koronához csak 3%-al járul hozzá. A Németbirodalomban megoldották a kérdést egyszerűen olyképpen, hogy elválasztották a politikai illetőségtől a községelyre jogosultságot, a melyet a székhelyhez kötöttek. Bajorország, a mely nem köteles minden birodalmi törvényt magáévá tenni, ezt a törvényt életbeléptetésekor nem iktatta törvényei közé. Két év múlva azonban, mikor látták e törvény üdvös voltát, annak rendelkezéseit Bajorországban is életbe léptették. Franciaországban a szegényügyi törvény, a gyermekvédelmi törvény, az agkori ellátási törvény külön-külön illetőséget állapít meg minden egyes segélyezés szempontjából.

Egészen kikapcsolni a terhekből a községeket nem lehet, mert akkor a könnyelmű beutalásoknak nyitunk tárt kapukat. Sehol a világon nem is léteznek állami segélyezések a község némi anyagi érdekeltsége nélkül. Ha a tartózkodási hely lesz községelyezés szempontjából illetékes, úgy a főváros kevesebb gyermeket fog beutalni és a mit így megtakarítunk, annyival több gyermeket fogunk az apróbb községekből felvehetni. *A községek hozzájárulását szintén a község nagysága és így teljesítőképessége szerint M1 szabályozni.* A főváros meg fogja gondolni, hogy könnyelműen utaljon be gyermeket, ha tudja, hogy ennek terhei őt illetik, viszont a legkisebb község sem fogja többé túrni, hogy egyik gyermeke elzúlljon, ha évente nem mint eddig 120 koronát, hanem legfeljebb évi 10 koronát kell majd fizetnie.

A főváros óvatosságából a legkisebb baj nem, keletkezhetik, mert hisz a budapesti állami gyermekmenhely kapui éjjel-nappal tárva-nyitva vannak és a Gy. Szab. 11. §. b) alapján felvehetünk minden gyermeket beutalás nélkül is, míg a kis községekben állami gyermekmenhelyek nincsenek. Javasolom ennek folytán azt,

hogy a készülő törvénybe oly intézkedések vétessenek be, mely szerint az állami gyermekmenhely gondozásába felvett és gondozott 7 éven felüli gyermek gondozási költségeit az a község téríti meg, a melynek területén a gyermek egy év óta tartózkodott, a gyermekmenhely kötelékébe való felvétel előtt. Nem számítatik a község terhére az az idő, mely alatt a gyermek mint magándajkaságba adott volt bejelentve, nyilvántartva és ellenőrizve. Az egy évnél fiatalabb csecsemőnél az egy évhez hiányzó időtartózkodási helyéül az anya utolsó tartózkodási, helye vétetik. A község minden tartásdíj mellett kihelyezett 7 éven felüli gyermekért évi 120 koronát térít meg az állami gyermekmenhelynek. Azon községek illetve törvényhatósági joggal felruházott városok, a melynek lakosainak száma 30,000-nél kisebb, de 10,000-nél nagyobb, ezen havi 10 koronának 75 %-át térítik meg. A 10,000-nél kevesebb, de 5000-nél több lakossal bíró községek a havi 10 koronának 60%-át térítik csak meg. Az 5000 lakosnál kevesebb, de 3000-nél több lakossal bíró községek a havi 10 korona tartásdíj 25%-át fizetik. A 3000-nél kevesebb, de 2000-nél több lakossal bíró községek a havi 10 korona 10%-át fizetik. A 2000 lakosnál kevesebb lakossal bíró községek a 10 koronának 5%-át. A lakosság mindig az utolsó népszámlálás hivatalosan közétett adatai szerint számítatik. Oly községben, hol a 7 éven felüli elhagyatott gyermekek gondozási díjai a községi pótdó 20%-át érik el, a minister a községnek megengedheti, hogy a fenti lépcsőzet két alsóbb foka szerint fizessen.

Züllött gyermekek jobb útra terelése érdekében következő intézkedések kívánatosak: Az állami gyermekvédelem kötelékében, zárt intézetben szigorúbb nevelésre elhelyezett gyermek, ha 15-ik életévéig meg nem javult és az intézeti gondozásra még tovább is szükség van, az igazságügyi kormányzat által legyen továbbgondozandó. Az állami gyermekvédelem kötelékében családi nevelésben fékezhetetlennek bizonyult gyermeket az igazságügyi kormányzat az állami gyermekmenhely igazgatójának előterjesztésére intézeteibe azonnal vegye fel és a gyermekmenhely által beszállított okmányon kívül szükséges okmányokat utólag szerezze be.

A javító-intézetek sikerét a legkönnyebben veszélyezteti az, hogy a gyermekek lélektani vizsgálat nélkül vegyest lesznek elhelyezve. Egy intézetben van a gyengeelméjű, mellette az intelligens, eszes, de tunya, ugyanott a nyugtalan, instable gyermek. A mi az egyiknek használ, a másiknak árt. A gyengeelméjű késlelteti, sőt akadályozza a többbit; a tunyának árt a kifárasztás, mely a nyugtalanak kell. Ezért minden zártintézeti nevelésre szoruló gyermek előbb lélektani vizsgálat alapján osztályba soroztassék, az egyes osztályok pedig külön intézetben, vagy legalább családokban gondoztassanak.

IX. Rész.

A házasságkötések megkönnyítése és a törvénytelen gyermekek védelme.

Házasságkötés és szaporodás egyáltalán nem jár parallel. Franciaországban történik az összes európai államok közt a legtöbb házasságkötés és mégis elnéptelenedik. Mégis a fajjavítás szempontjából a házasságkötéseket elő kell segíteni. Ez irányban javaslatokat az anyakönyvvezetők tehetnek. A házasságon kívül született gyermekek halálozása és kriminalitása is nagyobb ezért mindent el kell követni, hogy a házasságon kívüli születeket csökkentjük. *Fischer* (Zeitschrift für Sexualschrift 1909) komoly tanulmányban mutatja ki, hogy igen nagy azon házasságonkívüli gyermekek száma, hol az anya még rendkívül fiatal volt és így nemileg kellőleg felvilágosítva nem volt.

A fajjavítási szempontból, a legsürgősebben meg kell követelni, hogy a katonatiszti kauczió elengedtessek. A katonatisztek a legjobban fizetett állami tisztviselők közé tartoznak, a representatív kötelességeik nem nagyobbak mint bármely más állami tisztviselői életük veszélyeztetése, mint a háború kimutatta éppenséggel nem nagyobb, mint minden más egészséges férfié.

Egyes vállalatok azon kikötése, hogy a nő állását elveszti ha férjhez megy, törvényellenesnek volna nyilvánítandó. Az állami, községi üzemekben inkább a fél napi munkaidő bevezetése által kellene arra törekedni, hogy a női tisztviselők a feleségi, valamint anyai kötelességeiket kenyérkeresetükkel összeegyeztessék.

Az alsóbb fizetési osztályokba, a melyekben a legfiatalabb és így a házasság és fajfejlesztés szempontjából legértékesebb elemek tartoznak, házasság esetén családi pótlék volna adandó.

A házasságon kívül született gyermek jogi viszonyai a jogi szakirodalom legmesszebbmenő követelései szerint volnának megoldandók. Mintául szolgálhatna az új norvég törvény. Ne felejtjük el, hogy a törvénytelen gyermek szomorú szociális viszonyok eredménye az esetek túlnyomó számában. Ne felejtjük el, hogy még Németországban is a 25-65 éves korban levő férfiak egynegyede agglegény, nem özvegy vagy elvált. És mint a vizsgálatok mutatták, a legtöbben gazdasági okokból, a legkevesebben frivol-egoistikus okokból maradtak agglegények.

A házasságon kívül fogamzott gyermek születése előtt az anya indítványára ideiglenesen el volna rendelendő, hogy az apa a gyermek életének első három hónapjára szükséges tartásdíjat rögtön a szülés után az anyának vagy gyámnak tartozzék fizetni és a szükséges összeget a szülés előtt kellő időben tartozzon letenni. (Osztrák polgári törvénykönyv novellájának 24. §-a.)

Az anyakönyvi hivatalok tartozzanak minden házasságon kívül született gyermek esetét az illetékes árvaszéknél 24 órán belül közölni, egyúttal a közgyámot, illetve hivatásos gyámot is értesíteni. A közgyám, illetve hivatásos gyám tartozzon azonnal az anyát felkeresni illetve felkerestetni és a gyermek elhelyezése és táplálása ügyében öt tanácsokkal ellátni.

A *hivatásos* gyám fényesen bevált intézménye intézményszerűen volna megoldandó. Ennél jövedelmezőbb befektetés alig van. Lipcsében és Berlinben évente félmilliót hajtanak be házasságon kívül született gyermekek apáitól.

X. Rész.

Népélelmezés.

A táplálkozás és fajnemesítés közötti összefüggés kétségtelen.

Az angol kertvárosokban megejtett gondos vizsgálatok fényesen bebizonyították, hogy a nagy városok proletárságának angol-kóros, skrofulotikus, tüdővésztes gyermekei miként fejlődnek, ha kertvárosokban, kellő táplálkozás mellett nőnek fel.

Minden honorálása mellett annak az álláspontnak hogy Magyarország agrárállam és így az agrárérdekek elsősorban védendők, mégis törekedni kell, hogy az agrárérdekek és a városi lakók élelmezési érdekei összhangzásba hozassanak.

Bizonyos, hogy az agrárpolitika egyéb vonatkozásaiban is figyelemmel kell lenni a népesedési politikára. A belterjes földgazdaság bizonyára kevezőbb a népesedés szaporodása szempontjából, mint a mai extensiv földmunkálkodás. Németországon a föld hozama majdnem a kétszerese annak, a mit a föld nálunk hoz. A közös legelők szétosztása ellen élénken harcolni kell. A tagosítás a népesedési szempontból is elősegítendő.

Az ideál, hogy a városi fogyasztó közvetlenül a falusi termelőtől vásároljon, eddig nem valósult meg. Figyelemreméltó az a gondolat, a mely Franciaországban csiráiban már megvan, hogy a városi fogyasztó és a vidéki termelő között a kapsot a posta képezze. A kecskeméti termelő kitűnő almái duplaárban, sőt gyakran háromszoros árban jutnak csak a fővárosi fogyasztó kezébe. Mily egyszerű volna, ha a budapesti fogyasztó ima a kecskeméti postahivatalnak, hogy 5 kilogramm almát ilyen és ilyen árban kér. A kecskeméti posta az így beérkező szükségleteket kifüggesztené, a termelők a megfelelő számú postacsomagokat elhoznák, a posta elszállítaná. A ki tisztességtelenül szállít, ki lesz kapcsolva. A postamester természetesen percentuális jutalékban részesülne.

A fogyasztási szövetkezetek minden irányban fejlesztendők volnának. Ki volna azonban mondandó, hogy tartoznak a bevásárolt összeg utáni százalékokat adni.

A szövetkezetek fejlesztésére német és angol minta szerint bevásárlási szövetkezetek volnának létesítendőek. A szövetkezetek mentől nagyobb mérvben vegyék fel német minta szerint a termelést és elsősorban a kenyértermelést.

Hogy e téren mit lehet elérni, azt sok német és angol város a lakosság egy harmadát felölelő fogyasztási szövetkezetei mutatják, melyek által a városi munkás vagy tisztviselő kenyere közvetlen a termelőtől vett búzából készül, mely búza a szövetkezet saját malmában őröltetett s saját kenyérgyárában sütetett kenyérré.

A czélszerű és takarékos főzés ismeretei háztartási iskolákban s esteli tanfolyamokon térj esztendőek.

A népvendéglő, a népétterem intézménye fejlesztendő volna. Kerülöm a népkonyha szót. Oly intézmény, mely a jótékonyság bélyegét magán hordja, nem alkalmas a fajjavítás és nemesítés céljaira. Népétterem kell, rendes vendéglő jellegével, hol a nép semmiféle gyámkodást nem érez s olcsón, alkoholkényszer nélkül étkezhetik. Mintaszerű a pozsonyi népétterem, hol egyetlen egy felesleges táblán kívül semmi sem emlékeztet arra, hogy jótékonysági s nem kereskedelmi alapon vezetett vendéglőben vagyunk. A budapesti népház és népszálloda fejlesztendő volna. Főleg az utóbbi. De még helyesebb, ha a francia és német minta szerint kereskedelmi alapon, de jóléti jelleggel, tehát a befektetett tőkének maximálisan 4% kamatozása mellett alapítatnak ily vállalatok. A kormány kezdeményezésére nagyobb bankok bizonyára fognak ily célra is némi tőkét kihalítani.

XI. Rész.

Harcz a munkanélküliség ellen.

Mai társadalmi berendezésünk legnagyobb fekélye a munkanélküliség. Ez vezet a munkabérek lenyomásához s így a nyomorhoz, a mely az egyének testi és lelki degenerációjával jár. Az ellene való harcz minden irányban a kiterjedt és külön irodalom által ismertetett módokon volna támogatandó.

A hatósági munkaközvetítők száma erősen szaporítandó volna.

Mint munkaközvetítő a posta erősen és organikusán be volna vonandó a munkaközvetítésbe.

Minden postahivatalnál a munkaalkalmak legyenek kifüggesztve és minden postahivatalnál lehessen bejelenteni a munkára való ajánlkozást.

A szakszervezetek által munkanélkülieknek kifizetett segélyek egy részét a község vagy állam viselje. A városok is a fenti rendszer szerint munkanélküliség ellen biztosítókat állítsanak fel.

Támogatandók azok a *fogyasztási szövetkezetek*, a melyek a *munkanélküliség elleni biztosítást* is oly alakban vállalják, hogy

termelő műhelyeket állítanak fel, a melyekben a munkanélküli tagok munkát kapnak, a bér pedig élelmszer. Így a szövetkezet mikor termel egyúttal a saját fogyasztását is növeli.¹

XII. Rész.

Az állami gyermekvédelem költségeinek fedezései

Az állami érdekmoral-ethika – a sok gyermeket követeli, – az egyéni érdekmoral-ethika: a kevés gyermeket követeli. Tehát a sok gyermek állami szolgálat, melyet egyesek egyéni érdekek ellen az állam számára vállalnak. Így tehát a szolgálat az állam által jutalmazandó.

A ki ellenben ezen állami szolgálat alól kivonja magát, viselje az állami szolgálat másik részét, fizessen ezért adót.

Gyermektelenek, az egy és két gyermekűek bünt követnek el az állami érdek ellen, mert a faj fenntartását kétségessé teszik. Még csak a 3 gyermekű család tartja fenn a fajt. Csak a 3 gyermekű család járult hozzá a nemzet szaporodásához.

A nőtlenek, a gyermektelenek az egy és két gyermekűek tehát megadóztatandók volnának a gyermekvédelem céljaira.

¹ Ennek részletes tervét, 1900-ban közöltem *Leipzig*-ben megjelent könyvemben *Das „Land ohne Armut“*.